

ЛІТАРАТУРАЗНАУСТВА

Швей І.А. Сімваліка дзяржаўных дрэў у беларускай фальклоры.....	3
Навуменч У.А. Беларускае аповесце XX ст.: дэзіяна-эстэтычнае запісанне.....	8
Дубіцкінецкі Р.Ю. Прыпадзець у беларускай літаратуры XIX-XX ст.: гісторыя і запісанне жанру.....	13
Міхуціч І.У. Прычыны пераходу пазізіі Максіма Танка да верасцяўскага перыяду.....	13
Каплушка Ж.В. Тыпалагічныя падабенствы лізіяна-эстэтычных праграм літаратурных аб'ектаў 1920-х гг. «Узвышша» і «Перавалы».....	23
Булдырчык Г.М. Асцёба і грамадства ў рымане Нормана Мэлера «Бязабарончыя і мёртвыя» (1948).....	23
Конарацкое С.М. Історыя сатырычнай традыцыі ў англійскай літаратуры.....	28
Мадзей Н.А. Эпалавыя вобразы галюнага герона ў рымане Маргарэт Зыгуд.....	34
Плакун Е.В. Драматызация ачысчальнага поведвання ў рымане Дэйвід Спен «Іор-дэсть і прадубоўжэнне» (1813).....	40
46	

МОВАЗНАЎСТВА

Сажун Т.М. Семантычная адаптацыя інавацыйных слоў у беларускай першадручнай 20-30-х гг. XX ст.	51
Прысталаўка Я.У. Моўныя срэкі досцігу ў праказе Мачэя Калікіра Сарбоўскага «Die asido et agido» (аб выстрылі і дошліце) (1619/1623).....	57
Лукавіч Т.В. Фразеаная дэвіцыяні ў тэрміналогіі ўсповно-прадэстудыяльнага запі-нодальства Республікі Беларусь і США.....	64
Вайціль Л.А. Напачекальна арыентаваны чытальнікі: Кітаі гласамі беларускіх журналістаў.....	70
Пра перавадз с рускаго языка на беларускай.....	75
Ковш О.У. Ігровая мадэль ў арганізацыі дыялога.....	80

Дыскусіі

Ганчаль Г. Тэй С. Трасанка: у якой ступені яна «руская», «беларуская» або «агуль-навая»? (На матэрыяле маўленчай практыкі адной семі).....	85
Міхасюк І.В. Фразеаная дэвіцыяні ў тэрміналогіі ўсповно-прадэстудыяльнага запі-маўляе на трасанцы?.....	91
Ніколіна Т.С. К поіску аснованай прастранствавага мадэлі тэкста (на канцэпцыі В.Н. Топорова).....	97

ЖУРНАЛІСТЫКА

Самусевы В.М. Маўленчы ізаці беларускіх СМІ саветскага перыяду.....	103
Рагоўшч М.В. «Наша Ныва» і усходнеславянскія перавадзныя выданы: Дыяхронны і сіхронны агляд.....	108
Ужыцкі В.І. Эвалюцыянае уаблагачненне лінгвістычнай навуы.....	114
Зельнік С.В. Інтэрактыўны эфект журналісцкай дэзынасі (карактэрыка стале-тычнага рэпарту).....	117
Кавалеўскі А.М. Чытацкі вопыт: асаблівасці ўспрымання і інтэраптыцы навістак.....	122
Савіцкая Л.А. Прэс-цэнтр як суб'ект камунікацыйнага дзейнасці государст-ва: структура і асаблівасці функцыянавання.....	128

ПЕДАГОГІКА

Ермацёвы А.В. Псіхалагічна-педагагічнае прадпосылкі фарміравання ўменца сця-даваць тэкста-опісанні ў ўчэнікаў 5-8 класаў.....	134
Сірэнько С.Н. Прэаматэнальнасць фарміравання ў студэнтаў і ўчыцеляў гатоваасці к лчынасцю арыентаваннаму абразаванню школьнікаў.....	139

РЭЦЭНЗІІ

Клімаў І.П. «Размова – Бесіда» Руцінскі і царкоўнаславянскі пераклад Іванам Ужыцкім рэакуючы на Берлемонт.....	144
Кудаш Г.І. Мова «Нашай Нывы» (1906–1915). Варыянтнасьць. Сінаным.....	145

НАШЫ ЮБІЛІАРЫ

Галіна Івановна Шевенко.....	147
------------------------------	-----

ХРОНІКА, ІНФАРМАЦЫЯ

Чахоўскі Г.К. V Міжнародная навуковая канферэнцыя «Мова – Літэратура – Культура».....	146
Чумак Л.Н. VII Міжнародная навуковая канферэнцыя «Язык і салуду».....	149
Кнігі, выдадзеныя супрацоўнікамі філіяльнага факультэта (навадле справядзачы на навукова-даследчай рабоце за 2006 г.).....	151

ВЕСНІК БДУ

**Навукова-тэарэтычны часопіс
Беларускага дзяржаўнага
універсітэта**

Выдаецца з сакавіка 1969 года
адзін раз у чатыры месяцы

СЕРЫЯ 4

1/2007

Галоўны рэдактар
В.Р. РУДЗЬ

Рэдакцыйная калегія серыі:

Н.В. МЯЧКОўСКАЯ (адказны рэдактар),

- А.М. АНДРЭЭў, Т.Д. АРЛОВА, З.І. БУДЗЕВІЧ, С.Я. ГАНЧАРОВА,
- Г.РАБОўСКАЯ (нам. адказнага рэдактара), Т.М. ВАЛЫНЕЦ,
- С.В. ДУБОВІК (нам. адказнага рэдактара па журналістыцы),
- В.Л. ЖУК (нам. адказнага рэдактара), С.М. ЗАПРУДСКІ, В.І. ІУЧАНКАў,
- І.І. КАЗІМІРСКАЯ, Н.С. МАДАРАВІЧ (адказны сэкратар), Н.М. НІКЧЭВА,
- Б.Ю. НОРМАН, М.Р. ПРЫГОДАў (нам. адказнага рэдактара),
- В.П. РАГОўША, І.С. РОўДА, В.М. САМУСЕВІЧ, Л.П. СЯРЯНКОВА,
- Л.Д. СІНЬКОВА, С.С. СТЭПІ, Н.Т. ФРАДЬЦЬОВА, В.В. ХАЛІПАў,
- М.В. ХАЎСГОВІЧ, Л.У. ХВЯЦІЗНА, І.А. ЧАРОТА, Т.І. ШАМЯКІНА.

МІНСК
БДУ

редко активизирует в создании своего партнера ту же структурную модель. Включению собеседника в игровой контекст, несомненно, способствует наличие пресуппозиции (знания о том, как можно поддержать диалог подобно знаниям о том, что представляет собой та или иная игра и по каким правилам она осуществляется).

(8) — *Значит, я пошел монтировать?* — подсказчик Савва.

— *Только отмонтированный материал покажите.*

— *Один — ноты* — сказал Савва, как только они вышли из кабинета на Глизиавелта (Бак).

Обратим внимание на то, что существует общеизвестный круг игровых терминов и выражений, регулярно употребляющихся в переносном (нейтральном) значении: *шестерка*, *муз.*, *нокаут*, *нокаут*, *целиком*, *взять тайм-аут*, *на грани фола*, *с моей (твоей...) подачи* и др. Однако нередко встречаются игровые слова и выражения, переносное (нейтральное) значение которых не общеизвестно и нередко даже не зафиксировано в словарях: *роб-бер*, *сединг*, *алтеркот*, *контролш*, *зусарский преферанс* и др. То же можно сказать и про игровые тактики и стратегии: существуют регулярно применяемые в области коммуникации игровые модели, как правильно представленные в диалоге конфликтивными тактиками (примеры 5, 6), и модели, реже используемые, как правило, для реализации кооперативных тактик (пример 9).

(9) — *Один-ноты в твою пользу.*

— *Не в мою, Юра. Мы с тобой в одной команде* (Парн).

Таким образом, согласно нашему исследованию, игра и ее элементы образуют в сознании человека некую метафорическую модель, условно называемую нами «диалог — это (игровое) взаимодействие». Данная модель реализуется (структурирует) диалог посредством игровых терминов и выражений, реализация которых в художественных текстах осуществляется прямо или скрыто. Мы полагаем, что существуют определенные маркеры перевода диалогического общения в игровую форму взаимодействия. В данном случае мы различаем непосредственную и ассоциативную механизацию. Арсенал игровых средств коммуникации организован, вероятно, по левому принципу — ядро составляет общеизвестные и частотные игровые выражения, а периферия — специфические и редкие игровые маркеры.

Сокращения

ЗВПТ — Маринича А.Б. За все надо платить: Роман. М., 2001: Шлювец — Шлювецкий Е. Холодные руки // Шлювецкий Е. Заповедники: Рассказы. М., 1996 (эл. ресурс). Режим доступа: <http://www.lib.ru/NEUROZAVSHN/C/SHLUCKI/zalodni.txt>; ЧС — Маринича А.Б. Черный список: Роман. М., 2001: Гор. — Горовиц К. Семь-шесть в мою пользу (эл. ресурс). Режим доступа: http://83.222.6.39/kkajja_grasskazu.shtml; Гон. — Гонж В. Преступления: Роман. М., 1993: За-дору — Задорнов М.Н. Первый тамбур // Задорнов М.Н. Вдур отсюда ни வழியும். Проза. М., 2001: Бак. — Баночина М. Девять трамбов хитрей // Первая полита. Повести и рассказы. М., <http://www.litsoportal.ru>; Парн. — Парнов Е.И. Александровский гамма: Роман. М., 1992 (эл. ресурс). Режим доступа: <http://www.zlib.ru/book/01n/8441.html>.

ЛИТЕРАТУРА

Богданов В.В. Коммуникативная компетенция и коммуникативное лидерство // Язык, дискурс и личность. Об. науч. тр. Тверь, 1990. С. 26–31.

Финк Э. Основные феномены человеческого бытия // Проблема человека в западной философии. М., 1988. С. 357–402.

Хейзинга Й. Homo ludens. Человек играющий. М., 2001.

Поступила в редакцию 18.08.08.

Ольга Анатольевна Кош — аспирантка кафедры теоретического и сравнительного языкознания; Научный руководитель — доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой теоретического и сравнительного языкознания Б.Ю. Норкин.

Дискусii

У кастрычніку — лістападзе 2006 г. на кафедры гісторыі беларускай мовы фінлянцкія факультэта БДУ з мэтай вывучэння тэарэтычных і практычных праблем даследавання беларуска-руускай мовнага кантакту ў штодзённым маргані стажыраваўся прафесар Кавіці па славянскай мовазнаўства Альдэнбургская ўніверсітэта (Германія), старшыня Камісіі па моўным кантактах пры Міжнародным камітэце славісты Герт Генцаль (Германія).
Г. Генцаль — славіст з шырокім колам інтарсаў. Аўтар прац «Указібергеріон und Nationalistische Phnologie. Eine kritische Ubersicht zum Deutschen und Polnischen» (Альдэнбург, 2003; *Ubersicht der deutschen Lehmböher im Tieschen Dialekt des Polnischen und Vaitlander. Zur Entwicklung von Standarddeutsch und Nationen in Europa*) (Франкфурт-на-Майне, 1997), «Folk-Ethnologie im Polnischen» (Альдэнбург, 2000; сумесна з М. Трахоўскай), «Verändernde Markierung von Nationalitäten in Sprachen unterschiedlicher Typen. Beiträge zu einer internationalen Symposium im März 1999 in Oldenburg» (Альдэнбург, 2000; сумесна з В. Бадэрман) і інш. Заснавальнік і рэдактар сумесна з Р. Губалем) выдавецкай серыі «Studia Slavica Oldenburgensia» (выдавецтва і рэдакцыя Г. Генцаль і А. Кавіці), члена рэдакцыйнай камітэі часопісу «Zeitschrift für Slavistik», «Studes in Polish Linguistics» і «Studia Slavica»; пар.: <http://www.uni-oldenburg.de/slavistik/6615.html>.

Надчас стажыроўкі прафесар Г. Генцаль наведаў практычныя заняткі па беларускай мове, выступіў з дакладамі і лекцыямі перад выкладчыкамі і студэнтамі фінлянцкага факультэта 17 лістапада 2006 г. на пленарным пасяджэнні канферэнцыі «Мова — літаратура — культура» 80-гадовага прафесара Льва Міхайлавіча Шкварца» наместы навуковай працы Г. Генцаль паказаны ў аснову публікацыі, прапанаванай чытаць часопісу «Вестник БГУ».

Работу ў галіне вывучэння змяшчэння беларуска-руускай мовы навукова-моўнага правадольна сумесна з мэтадзям навуковым супрацоўнікам кафедры славянскай мовазнаўства Альдэнбургскага ўніверсітэта Сянтланды Таш.

С.М. Запрудскі,

кандыдат фінлянцкай мовы,

дацэнт кафедры гісторыі беларускай мовы

Г. ГЕНЦАЛЬ, С. ТЭШ

ТРАСЯНКА: У ЯКОЙ СТУПЕНІ ЯНА

«РУСКАКА», «БЕЛАРУСКАКА» АБО «АГУЛЬНАКА»?

(На матэрыялах маўленчай практыкі адной сям'і)

Представлены первые примерные результаты пилотного исследования трасянки (в качестве подготовки более обширного проекта), которое основывается на анализе текстов диалогов в кругу одной семьи. Результатам предварительной дискуссии о теоретических и методологических аспектах и проблемах, которые необходимо учитывать при анализе белорусского, русского или общего характера трасянки.

The article presents some initial results of a pilot study on Trazianka (involving a bigger project) which were elicited on the basis of family conversations. These results are preceded by a discussion of theoretical and methodological issues and problems which have to be taken into account when addressing the question of Trazianka's Belarussian or Russian or «universal» character.

1. Уводзіны

Феномен «Трасянка» ў Беларусі з'яўляецца хутчай прадметам палітычных дыскусій, чым навуковых даследаванняў. Тым не менш яна цяжка беларускай лінгвістыкай не гнараецца (гл. Цыхун 2000; Трышыл 2006; Мечкоўская 2002, [1994] 2003, 2005). Непадзячы на тое, што на трасянку размаўляюць мільёны, не халае даследаванняў, заснаваных на разразэнтаўных эмпірычных дадзеных. Гэта можна растлумачыць толькі змяняюцца-негатыўнай канатэцый трасянкы ў складаным беларускім моўным ландшафце. Для беларускай інтэлігенцы характэрна парызьзяцца, якая закляючаецца ў падзеле на колы з беларускай і рускай моўнай арыентацыяй, і трасянка (як правільна)

з'яўляецца для гэтых колаў каменем сутыкнення (парэўн.: Слобада 2005). Таму не дзіўна, што спробы апісання трасянкі на аснове больш шырокіх лінгвістычных дадзеных робяцца хутэй за маржы. У захаднаеўрапейскай вытокавацы такіх феноменаў, як беларуская трасянка і ўкраінскі суржык, актыўна абмяркоўвалася ў рамках тэарэтычнай «кантактна-лінгвістычнай дыскусіі аб змешванні моў, якая прадстаўлена ў розных працах (гл. Муускен 2000, The mixed language... 2003; Dialect change... 2005). Дадзеныя аргументы альдынбургскай праграмы даследаванням да праекта па трасянцы, запланаванага артыкуле (гл. Hentschel, Teschl 2006).

2. Альдынбургскі праект па трасянцы

2.1. Пیلотная фаза. Прарэдаванае даследаванне носіць пілотны характар і служыць падрыхтоўцы будучага вялікага даследача праекта. Да гэтага сямі ў Баранавічах. Пакуль ёсць 29 загрансферываных дыялектаў, якія ўключваюць амаль 3000 выказванняў, што складаюцца ў сярэднім з пяці слоўаформаў. Гэта значыць, што корпус засноўваецца амаль на 16 000 словаформаў. Удзельнікі запісаных гутарак – члены адной сям'і, а таксама іх блізкія пакаленне бацькоў, з аднаго боку, і пакаленне дзюці – з другога. Першыя людзі ва ўзросце 50–60 гадоў. Якія выдма, гэта пакаленне з вёскі ў горад, у якім сабею «вынаходзіць» трасянку. Другую групу складаюць іх дзеці, якім сёння каля трыццаці гадоў.

Акрамя таго, сярэд інфармантаў ёсць і прадстаўнікі трасяна, дакладней «нульвога» пакалення. Гэта бабуля, якая не з'яўляецца носбітам трасяні, трасяні можна заўважыць і ў мове гэтай жанчыны, якой 80 гадоў.

2.2. Аб Методыцы. Падчас пілотнай фазы паўсталі некаторыя асновы-вондныя метадалагічныя пытанні. Цэнтральным на пачатковым этапе з'яўляецца марфалагічны аналіз матэрыялаў, якія знаходзяцца ў электроннай часткі, гэта значыць на марфеме. Кожная словаформа была падзелена на састаўныя вызначаныя граматычныя прыметы: склоны, роды, ліку ў назоўніках, часу,

роду, ліку, асобы і паду ў дзеясловаў і г. д.

Другім глагоўным кампанентам прарэдаванага аналізу – акрамя марфалагічнага характарыстыкі ўсіх словаформаў – з'яўляецца аналіз паходжання а сінхроннае паходжанне. Тут маецца на ўвазе не гістарычная з'ямалогія, элементна і структура, неабходна, на наш погляд, вызначыць, наколькі яна з'яўляецца беларускай, а наколькі – рускай. Ставілася мэта высветліць, ці можна назваць адну з кантактных моў асноўнай мовай, трасянікі па структурах, з аднаго боку, і па якасцёвых дадзеных – з другога. Зрабіць такі аналіз магчыма толькі на аснове апрацаванага корпуса. Зрабіць такі сповадформы і нават для кожнай марфемы дадзенага корпуса неабходна вызначыць, ці можна назваць яе беларускай або рускай. Але, калі мы маем справу з мовамі, блізкімі па паходжанні і структурах, велічы часта прыходзіцца называць элементны або структурны змешвання маўлення агульным.

У адрозненне ад іншых кантактных сітуацый і канкрэтнай сітуацыі білінгвадчасных і па сваёй структуры велічы падобных моў неабходна апісаны трасянікі па розных мадэлях пераключэння кодаў (гл. Муускен 2000) кіруемся даўма прычыламі. Першы – «прычыны інтэраванія агульнага элементнаў пры вызначэнні паходжання складных моўных знакаў» – праду- пярджае наступны падыходы.

Марфемы з'яўляюцца простымі моўнымі знакамі, якія можна адзначыць Так: беларуская руская, агульная. Словаформа – гэта ўжо складаны моўны знак. Прыкладзём магчыму класіфікацыю словаформы: (1) беларуская, калі яна складаецца выключна з беларускіх марфем, а таксама (і мы гэта падкрэслівем), калі яна складаецца з беларускіх і агульных марфем; (2) руская, калі яна складаецца альбо выключна рускай, альбо рускіх і агульных марфем; (3) словаформа лічыцца агульнай, калі яна складаецца толькі з агульных марфем; (4) словаформа, у склад якой уваходзіць і беларуская, і руская (а магчыма, і агульная марфема), класіфікуецца як ібрыднаяя словаформа. Існуе яшчэ асобы, паты варыянт – тып словаформ складаецца, як і трася, выключна з агульных марфем, але ён адрозніваецца ад трасяна і тым, што спалучэнне гэтых марфем у дадзеным значэнні сустракаецца толькі ў адной з давож моў. Так, напрыклад, беларуская словаформа жонка як нейтральны аднавернік рускай лексемы жана ў цэлым вызначаецца як беларускі элемент. Усе тры марфемы словаформы жонка агульныя (г. зн. корань жон-, суфікс -к- і флексія -а). Але іх спалучэнне як нейтральнае выражэнне значэння «жонка» без гутарковай кантэксту – спецыфічна бела- руская з'ява. Гэтакаса рускае лобсолных складаецца з трох агульных марфем год-, солн-, ух, але іх спалучэнне спецыфічна рускае. Такія прыклады трасяноўца альбо ў клас беларускіх, альбо ў клас рускіх словаформ.

Прычыны інтэраванія агульных элементнаў прымяняецца таксама і да сказаў, дакладней, вызказанняў. Аснову адзінкі ў дадзеным выпадку складаюць словаформы. Толькі паты варыянт тут не прадугледжваецца, таму што сказы ў адрозненне ад словаформ, з'яўляюцца нустойлімымі спалучэннямі. Такім чынам, і сказы трапляюць у адзін з чатырох класаў: яны могуць быць беларускімі, рускімі, агульнымі і, выдма, змешанымі. Такія класіфікацыя важная, каб пазней пасрабаваць апісаць трасянку, выкарыстоўваючы мадэлі пераключэння кодаў. Які выдма, варта адрозніваць пераключэнне кодаў унутры сказаў ад іх пераключэння паміж сказаў.

Звернем увагу на яшчэ адзін момант, мабыць, самы важны пры вызначэнні паходжання, а менавіта: якая моўная асаблівасць варта ўлічваць пры вызначэнні марфемы, словаформы і гэтак далей як беларускай, рускай або агульнай. Тут мы выкарыстаем «прычыны інтэраванія фанетыкі» – не будзем ўлічваць фанетычны асаблівасці пры вызначэнні дадзенай марфемы або словаформы як беларускай або рускай. Такі падыход з'яўляецца умоўным, мэта якога – размежаванне трасянікі і беларускага акцэнту ў рускай мове, гэта значыць адрозненне інтэрферэнцыі на ўзроўні фанетыкі і фаналогіі, з аднаго боку, і на больш глыбокіх узроўнях – з другога. Аб фанетыцы сабранана матэрыялу можна сказаць толькі тое, што яна носіць пераважна беларускі характар. Гэта значыць, што мы не прымаем да ўвагі наступныя фанетычныя асаблівасці той або іншай мовы: а) бел. жанне [т'] [д'] [д'] в) бел. выключна непалапатыны [р] і рус. апазіцыя [р'] – [р] і бел. фрыкатывунае [л] і рус. выбухное [л], д) бел. непалапатыны [ч], [ш] і рус. палапатыны адлаведнікі.

З гэтага адрозненні на дадзеным этапе мы ўлічым толькі тыя, якія дагчыцца марфаланалічнага ўзроўня. Напрыклад, словаформы дзяслова быць/быць у другой асобе адзіночнага ліку будучага часу мы вызначаем як агульную словаформу незалежна ад таго, ці была яна вымаўлена будзеш/будеш, таму што гэта заканамернае фанетычнае адрозненне паміж беларускай і рускай мовай. Словаформа тата ж дзяслова ў форме тато ж беларускай і рускай мовай. Словаформа тата ж дзяслова ў форме тато ж «правільна» або «па-руску» будзе (незалежна ад таго, ці вымаўлена яна «правільна» або «па-беларуску» будзеш) вызначаецца як спецыфічна руская. Прычынай такой кваліфікацыі служыць адсутнасць гука [т'] у канчатку беларускай слова-

формы, жыю нельга апісаць як заканамернае фанетычнае адрозненне паміж дзясюма мовамі. У дадзеным выпадку мы маем справу з феноменам марфаналагічнай рэпрэзентацыі рускага канчатка з аднаго боку, і беларускага і бел. жыюць. Дадзеная міжмоўная эпізодычная заканамернасць на кантрэсе рус. [т] – бел. [ц]. Адрозненне тут не такое выдасючанае, як папярэдняе, гэта Рагулярным фаналагічным і фанетычным адпаведнікам для бел. [ц] было б рус. палатальнае [т], а не непалатальнае [т].

2.3. Папярэдняе вынікі. Асноўным пытаннем з'яўляецца наступнае: у якой ступені шэраг колькасных вынікаў атрымаліся ў адпаведнасці з вышэй-апісанымі прычынамі, а таксама спробы іх інтэрпрэтацыі.

2.3.1. Доля спецыфічна беларускіх, спецыфічна рускіх, агульных і гібрыдных словаформ. Паводле апісаных прычынаў, палова з 15 890 словаформ (на частотнасці ўжывання) класіфікацыя як «агульныя» словаформы, пры гэтым рускія словаформы (28 %) у пэўнай ступені пераважаюць над беларускімі (21 %). Адназначны цікавы факт – у сабраных матэрыялах назіраецца зусім нязначная колькасць гібрыдных словаформ: толькі адзін працэнт з амаль 16 000 словаформ, што сведчыць пра золь-што будзе ў маўленні носьбіта трасянкі, прынамсі, у межах словаформы, спецыфічна рускіх і пазбегнуць гібрыдных спалучэнняў. Прадкасаць тое, досыць лёгка, але толькі калі корань словаформы з'яўляецца спецыфічна беларускім або спецыфічна рускім. Падобна з'ява назіраецца ў кантэксце прыназоўнікаў як, напрыклад, *кроме, между, через* у адпаведных прыназоўнікавых групах альбо велімі рэдкія, альбо наогул не назіраюцца лексемы з іншай мовы.

2.3.2. Гібрыдныя словаформы. Сярод гібрыдаў значна пераважаюць (96 % з 122 прыкладаў) спалучэнні з рускага кораня і беларускага канчатка або суфікса: *большы, (не) крыльцы, панарваляса, прыгатавае, улачыночы сённяшнне, яна*. Гэта першая прыкмета таго, што граматычныя, формальна-раляныя марфемы ў трасянцы хутэй маюць беларускае паходжанне, а лексічныя, гэта значыць карані, больш падпадаюць пад рускі ўплыў. Такое становішча адпавядае і меркаванню прафе са Г.А. Цыхунца, які ў размове з адным з аўтараў выказаў такую думку: «У трасянцы не існуе правіл, але назіраюцца агульныя заканамернасці запазычвання».

2.3.3. Доля беларускіх, рускіх і агульных марфем у словаформах беларускай мовы, які ў большай ступені запазычае рускія марфемы, то можна канстатаваць, што гэта значна часцей каранёвыя марфемы, чым форма-ўтваральныя.

Квантыфікацыя марфем як «рускіх», «беларускіх» або «агульных»

Марфэма	бел. %	рус. %	агулн. %	колькасць марфем
Корань	5	19	76	6187
Фіксак	13	8	79	5203

Табліца 1

Калі сярод «лексічных» марфем (напрыклад, сярод каранёў назоўнікаў і прыметнікаў, а таксама дзясюмоваў) пераважае рускі элемент над беларускім, то сярод фіксак (рамаматычных марфем) – беларускі элемент над рускім. Аднак і ў першым, і ў другім выпадку пераважаюць агульныя элементы. У нашых матэрыялах назіраюцца яшчэ і іншыя ўказанні на наяўнасць агульных заканамернасцей запазычвання: Доля рускіх запазычаных у назоўнікаў вышэйшая, чым у дзясюмоваў і г. д.

2.3.4. Доля беларускіх, рускіх, агульных і гібрыдных словаформ у прадстаўнічых розных пакаленнях. На аснове колькасных судносін словаформ рознага паходжання («паходжання») ў вышэйпрадстаўленым значэнні назіраюцца таксама цікавыя адрознненні паміж пакаленнямі. Пару-наём дадзеныя трох «цэнтральных» інфармантак пілотнага этапу работ:

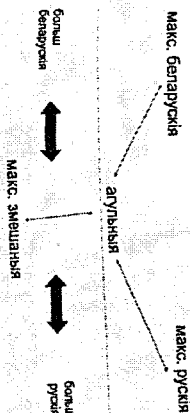
Табліца 2

Навушныя марфем рознага тыпу ў залежнасці ад узросту інфармантэў

Інфармантэ	бел. %	рус. %	агулн. %	абс. %	калькасць словаформ
Бабуля	43	7	48	2	311
Маці	23	25	51	1	6231
Дачка	15	35	50	0	3674

Першае цікавае назіранне наступнае: доля агульных словаформ ва ўсіх трох інфармантак аднолькавая і складае прыкладна палову ўсіх словаформ. Мяркуюцца, што гэта адпавядае агульнаму аб'ёму супадзення беларускіх і рускіх словаформ. Адназначны другі важны момант: доля беларускіх словаформ прыкметна змяншаецца ў залежнасці ад пакалення: у бабуні моцна пераважаюць беларускія словаформы над рускімі, у маці мы назіраем раўнавагу беларускіх і рускіх словаформ, у дачкі рускія словаформы пераважаюць над беларускімі. Прыведзеныя факты дазваляюць інтэрпрэтаваць трасянку гэтай сямі як паступова пераход з беларускай мовы на рускую.

2.3.5. Узровень сказа (выказвання). Я.В. Галаўко, вядомы прадстаўнік кантактнай лінгвістыкі, бачыць у трасянцы і суржыку феномены пераключэння кодаў (гл. Галаўко 2001). У нашым артыкуле (гл. Нейшчел, Тешч 2006) мы паказалі развіццё трасянкі ў кірунку «змяшчэння кодаў» (langue-mixing) у разуменні П. Аўэра (гл. Аўер 1996). Прыкладзём некаторыя дачы. Больш як адна трэць усіх сказаў (37 %) утрымае сабой змяшчаныя сказы: яны ўключаюць як спецыфічна беларускія словаформы, так і спецыфічна рускія (у большасці выпадку і агульныя). Гэтыя выказванні траба даследаваць з пункту гледжання мадэляў пераключэння кодаў, прычым пераключэння ўнутры сказа. Аднак у большасці выпадку мы маем справу з пераключэннем кодаў паміж мовамі. Сустрэкаюцца і сказы, якія складаюцца выключна з агульных словаформ. Іх можна назваць агульнымі сказамі, магчымымі – маркуючы па іх марфемным складзе – у абедзвюх кантактных мовах. Яны складаюць 10 % а рускіх – у тры разы больш (33 %). Але варта зазначыць, што агульныя сказы не абавязкова павінны моцна адрознівацца ад беларускіх, з аднаго боку, і рускіх – з другога. Таму што сказы, у якіх ёсць хоць бы адзін беларускі словаформ, з'яўляюцца паводле нашага азначэння адпаведна беларускімі або рускімі. Тое ж становішча склалася і з гібрыднымі сказамі – такімі, у склад якіх уваходзіць хоць бы адна беларуская і адна руская словаформа і дзясюць агульных. Іншымі словамі, тут мы маем справу з трохмоўнымі кантынтуамам.

Паступовае адрознненні і падабенствы паміж выказваннямі ў размовах на «трасянцы»

У цэнтры знаходзяцца сапраўдныя агульныя сказы, у канцы першага вэктара – «максимальна» беларускія сказы, у канцы другога – «максимальна» рускія сказы, у канцы тэтрэцяга – «максимальна» гібрыдныя сказы. Унутры

гэбрыднх сказаў мы зноў маем справу з кантынентумам. Тут голучь пераважаль альбо беларускія, альбо рускія словаформы, або іх суданосныя голучь быць урэнаважаныя.

2.3.6. Форматўвараўныя марфалогія. Як вядома, спражэнне дзяслоўваў у цяперашнім часе ў беларускай і рускай мовах адрозніваецца адно ад аднаго канчаткам траціа асобы адзіночнага і множнага ліку: адз. лік бел. -е / -а / -з - рус. -ет, бел. -чы / -ыць – рус. -ит; бел. -сьць – рус. -ст (-ств); мн. лік бел. -юць - рус. -ют; бел. -яць – рус. -ят.

Табліца 3
Навунасьце «беларускія» або «рускі» флексіі у формах розных лікаў

Лік	Бел. %	Рус. %	Колькасць флексіа
Адзіночны	7,4	26	337
Множны	50	50	117

Ціава тое, што колькасць суданосныя беларускія і рускія флексіі у адзіночым і множным ліку рэзка адрозніваецца: у адзіночым ліку гэтыя суданосныя складаюць тры да аднаго на карысьць беларускія флексіі, у множным ліку на зрэаца раўнавага.

Гадобная з'ава сустракаецца і ў склаенні прыметнікаў у адзіночым ліку. Фармальныя адрозненні ў флексіях датычацца перш за ўсё назоўнага атаксама вінавальнага, які, як вядома, суднае альбо з назоўным, альбо з родным, і, нарэшце, меснага (бел. -ым/-ім, рус. -ом/-ем). Паказальныя ў сувязі з гэтым тры наступныя факты:

Табліца 4
Навунасьце «беларускія» або «рускі» флексіі у формах розных склаенаў

Наз.	Бел. %	Рус. %	Колькасць флексіа
Род. Дав. Віч. Тв.	67	33	97
Месч.	49	51	61
	23	77	48

(а) у назоўным склоне беларускія флексіі пераважаюць над рускімі, іх колькасць раўнавага, (б) у родным і вінавальным склоне назіраецца флексіі над беларускімі, іх суданосныя – чатыры да аднаго. Можна далучыць наступную інтэрпрэтацыю. У так званых немаркіраваных выпадках, гэтыя значыць у адзіночым ліку спражэння дзяслоўваў і ў назоўным склоне склаення прыметнікаў, беларускія флексіі захоўваюцца значна лепш, чым у маркіраваных. Гэта праява агульнай заканамернасці ўнутрысклаенава зменны адбываецца хутэй. Вядоўчыа перавага рускія канчаткаў у пры-заканамернасцю ўнутрысклаенава развіцця. Ужыванне рускай флексіі прыметніка па схеме фармальнай дыферэнцыяцыі набліжаецца да ўзору склаення назоўнікаў. Такім чынам, у трасянцы дзёмнічаюць і заканамернасці ўнутрысклаенава змянення мовы.

3. Заклічэнне

Гапоўнай мэтай артыкула было паказаць, жога роду даследаванні плануе правесці альбэнбургская спавістка ў галіне беларуска-рускія моўных кантактаў. Вядома, на будучых этапах работ плануецца ўлічыць і фанетыку, і фаналогію, і сінтаксіс, і лексікалогію. Акрамя таго, далей будзе прааналізаваць Уплыў такіх фактараў, як тама размоў, склад суразмоўцаў і г. д. Але можна ўжо цяпер зрабіць наступную асцрожную выдвоу: трасянкі не з'яўляецца аднастайнай з'явай, таксама як і тыя, хто размаўляюць на трасянцы,

сёння ўжо не ўрўняюць сабой аднастайную грамадскую групу. У маўленні на трасянцы назіраюцца розныя заканамернасці дынамічнага развіцця мовы: як, напрыклад, заканамернасці запазычвання ўнутрымоўнага развіцця пасу-повага пераходу з адной мовы на другую, заканамернасці, тыповыя для вывучэння замежнай мовы і г. д.

ЛІТАРАТУРА

Головко Е. В. Переключение кодов или новый код? // Труды факультета этнологии Европейского университета. СПб., 2001. Вып. 1. С. 298–317.
 Мельковская Н. Б. Языковая ситуация в Беларуси: Этнические коллизии двусторонней // Мельковская Н. Б. Беларуская трасянка і украінскі суржык: этнічнага субстандарта в их отношении к массовой культуре и литературным языкам // Проблемы языкового семантики. Вып. 7. Збірник навуковых статей. Кіа: 2005. С. 109–115.
 Мельковская Н. Б. Язык в роли идеологии: национально-символические функции языка в белорусской языковой ситуации // Möglichkeiten und Grenzen der Standardisierung slavischer Schriftsprachen in der Gegenwart. Göttingen, 2002. S. 124–141.
 Слобода М. Катэгоры «трасянка» і «востраў» як дыскордыяныя афэкты: іх паходжанне і ужыванне ў сучасных беларуска-расейскіх і славацка-часкіх дыялектах. Доклад на IV міжнародным кангрэсе беларусістаў? Мн., чэрвень 2005 (у друку).
 Цыхун Г. Козалзаваныя крэдыт. Трасянка як афэкт лінгвістычнага даследавання // Асче. 2000. Вып. 6. С. 51–58.
 Auer P. From code-switching via language mixing to fused lects: Toward a dynamic Urology of bilingual speech / bilingual and Linguistic Structures. Freiburg, 1998. Iss. 6.
 Dialect change: convergence and divergence in European languages. Auer P., Ninkens F., Kerzwiller P. (eds). Cambridge, 2005.
 Hentschel G., Tesch S. Tasiianka: Eine Fallstudie zur Sprachmischung in Weißrussland // Stern D., Voss C. (eds.), Marginal Linguistic Identities. Studies in Slavic Contact and Borderland Varies. Wiesbaden, 2006. S. 213–243.
 Мухомов Р. Bilingual Speech. Cambridge, 2000.
 The mixed language debate. Maras Y., Bakker P. (eds.). Berlin, 2003.
 Tsyhyn H. The Linguistic Situation and Mixed Language Forms in Belarus // Baltica Tomus. Sankt-Petersburg, Language and Society in the Borderlands of Europe. Ukraine and Belarus in Focus. Sekel Bookshop, 2006. P. 61–75.
 Пастуху ў рашышы 26.01.07

Гедь Генцаль – прафесар кафедры славянскага мовазнаўства Альбэнбургскага ўніверсітэта (Германія), старшыня Камітэ на моўных кантактах пры міжнародным камітэце спавістка Альбэнбургскага ўніверсітэта (Германія).

НАБЛЮЖЭННЯ
ТРАСЯНКА У КАНЫНУМБЕ БЕЛАРУСКА-РУСКІХ ДЫАЛЕКТАў:
ХТО І КАПІ РАЗМАЎЛЯЕ НА ТРАСЯНЦЫ?

Выяленыя размовыя прызнакі трасянкі як субстандартнай хаўтурнага крэдытна-важнай беларуска-рускай рэчы, павольна-шыя протывопастаўляю трасянку другім раз-новіткам дыялектаў Беларусі, садер-жаўшх дыферэнцыруюць яе ад асобных размоў в разных прадрыцях. Аналіз четь-рох дыялектных тэкстаў (із двух рэгіонаў Беларусі) паказвае, што доля лексічных русізмаў в трасянчонй рэчы колеблется в интервале от 69 % до 33 %, при среднем величине в 46 %.

«Tasiianka» is a substandard dialect created by Belarusian-Russian people. The paper discovers linguistic features allowing to oppose Tasiianka to other types of dialects of the both languages in different proportion. The analysis of the four dialect texts (from two Belarusian regions) proves that the percentage of distinctive Russian lexemes in Tasiianka oscillates in interval from 33 % up to 69 % with 46 % as an average mean.

1. Паходжанне трасянкі. Трасянка – гэта мноства субстандартных дыялектаў якія ўтрымліваюць у розных прапорцыях рысы беларускай і рускай моў. Ужыццёныя трасянкі абумоўлена русіфікацыйнай беларускай пасля ўключэння Беларусі ў склад Расійскай імперыі (у выніку падзелу Рэчы Паспалітай у 1772 і 1793 гг.). Беларуская трасянчанна маўленне, хаўтурна